

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL of the journal / URL časopisu: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Author(s) / Autor(i): Ján Lid'ák – Vladimír Srb
Article / Článok: Medzinárodná migrácia a status moslimov v Európe
Publisher / Vydavateľ: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica
DOI: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2019.22.1.132-158>

Recommended form for quotation of the article / Odporúčaná forma citácie článku:

LIĐÁK, J. - SRB, V. 2019. Medzinárodná migrácia a status moslimov v Európe. In *Politické vedy*. [online]. Vol. 22, No. 1, 2019. ISSN 1335 – 2741, pp. 132-158. Available at: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2019.22.1.132-158>

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

MEDZINÁRODNÁ MIGRÁCIA A STATUS MOSLIMOV V EURÓPE¹

INTERNATIONAL MIGRATION AND STATUS OF MUSLIMS IN EUROPE

Ján Lid'ák – Vladimír Srb*

ABSTRACT

Submitted study focuses on international migration of population as a source of manpower, which was and nowadays still represents important source of economic prosperity of European Union countries. It is also a reason there is a significant and numerous Islam enthusiasts which formed their community, mainly in former 15 countries of European Union. Authors mentioned there is a new and significant minority of Muslims in these countries nowadays. They identify primary signs which characterises this minority and how it differs from native and autonomy population of each country of European Union. Authors also mentioned how this category brings into the political systems of European countries big amount of problems since the beginning of 21. St century. These problems affect politics of liberal-democratic countries in a very deep level and cause diversification a radicalisation of politics in whole European area.

Key words: international migration, manpower, minority, European Union, national state, co-existence problems, diversification, radicalisation

* prof. PhDr. Ján Lid'ák, CSc. pôsobí ako profesor a rektor na Academia Rerum Civilium – Vysoké škole politických a spoločenských vied, Barborská 52, 284 01 Kutná Hora, Česká republika, e-mail: lidak@vspsv.cz

doc. PhDr. Vladimír Srb, Ph.D. pôsobí ako docent a prorektor pre študijné záležitosti na Academia Rerum Civilium – Vysoké škole politických a spoločenských vied, Barborská 52, 284 01 Kutná Hora, Česká republika, e-mail: srb@vspsv.cz.

DOI: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2019.22.1.132-158>

¹ Tento článok je výstupom vedeckovýskumného projektu ARC – Vysokej školy politických a spoločenských vied Kutná Hora a Vysokej školy ekonómie a manažmentu verejnej správy Bratislava „Medzinárodná migrácia – multidimenzionálny problém súčasnej spoločnosti.“

Úvod

Medzinárodná migrácia a pohyb obyvateľstva planéty je jednou z najpálčivejších otázok, ktoré riešia všetky štáty sveta. V posledných rokoch, najmä v Európe, ale aj na americkom kontinente, medzinárodná migrácia obyvateľstva, problémy prisťahovalectva, identity a integrácie, predstavujú najnaliehavejší problém vnútropolitického vývoja všetkých štátov Európy, Európskej únie a svetovej politiky ako celku. Vznikajú politické strany a politickí vodcovia, ktorí na predmetnej problematike postavili svoj program a získavajú popularitu, ktorá je založená na strachu z odlišnosti, na obavách z migrantov, ktorých vo väčšine spájajú s odlišnosťou náboženskou, to znamená na negativizme voči islamu a moslimským komunitám, ktoré v Európe už žijú a v súvislosti s vývojom v posledných rokoch ďalej pribúdajú. Môžeme s istou dávkou nepresnosti uviesť, že migrácia obyvateľstva planéty sa stáva zdrojom konfliktov, ale zároveň aj rozvoja, je tým fenoménom, ktorý v budúcnosti bude čím ďalej tým viac ovplyvňovať vývoj jednotlivých národov a aj celého ľudstva. Medzinárodná migrácia je reakciou na extrémnu globálnu nerovnosť a jej odstránenie nie je perspektívou blízkej budúcnosti.

V predmetnej štúdii budeme venovať pozornosť medzinárodnej migrácii v podmienkach Európskej únie a problémom spojeným so špecifikáciou a identifikáciou základných znakov a odlišnosti novej moslimskej minority, ktorá v súčasnosti v jednotlivých štátoch už existuje a postupne sa doprofilováva. Pokúsime sa poukázať na to, že je to kategória, ktorá prináša do politických systémov európskych krajín veľké množstvo problémov, tieto zásadným spôsobom ovplyvňujú politiku liberálno-demokratických národných štátov a sú príčinou diverzifikácie a radikalizácie politiky v celom európskom priestore.

1 Medzinárodná migrácia a problémy Európy

Na začiatku 21. storočia, podľa štatistík OSN, sa mimo hraníc svojej krajiny nachádzalo okolo 175 miliónov ľudí, čo činilo niečo viac ako 3 percentá obyvateľov sveta. (IOM, 2003) Novšie údaje OSN a Medzinárodnej organizácie pre migráciu (IOM) odhadovali počet migrantov vo svete na začiatku roka 2005 na 185 až 192 miliónov. Tento počet do roku 2017 stúpol podľa OSN na 250 miliónov migrantov, čo predstavuje 3,4 percenta súčasnej svetovej populácie. (Státy OSN, 2018) Pre lepšiu predstavu uvádzame v nasledujúcej tabuľke percentuálny podiel cudzincov na počte obyvateľstva v niektorých krajinách Európskej únie. Poznávame, že čísla a štatistiky v tejto oblasti sú vždy,

najmä pokiaľ sa týka minulosti, skresľujúce, pretože nezahrňujú všetky relevantné údaje z jednotlivých krajín, navyiac údaje sú použité z rôznych zdrojov. Napriek tomu predmetná tabuľka obsahuje štatistiky po rozšírení Európskej únie v roku 2004, v roku 2007, tiež dôveryhodnejšie štatistiky po migračnej vlne v roku 2015 a možno z nej vyvodíť všeobecnú tendenciu obmedzovania počtu cudzincov, migrantov v jednotlivých štátoch Európskej únie.²

Podiel cudzincov v jednotlivých európskych krajinách na celkovom počte populácie (v percentách) ukazuje tabuľka č.1.

Tabuľka č.1

Krajina	Rok 1990	Rok 1999	Rok 2003	Rok 2011	Rok 2017
Belgicko	9,1	8,8	8,2	13,7	11,1
Dánsko	3,1	4,9	5,0	8,8	11,5
Fínsko	0,5	1,7	2,1	4,2	6,2
Francúzsko	6,3	5,6	5,6	10,7	12,2
Holandsko	4,6	4,1	4,3	10,5	12,1
Írsko	2,3	3,1	5,6	19,6	16,9
Luxembursko	29,4	36,0	38,9	35,2	45,3
Nemecko	8,4	8,9	8,9	13,1	14,8
Nórsko	3,4	4,0	4,5	10,0	15,1
Portugalsko	1,1	1,9	2,3	8,6	8,5
Rakúsko	5,9	9,2	9,4	15,6	19,0
Španielsko	0,7	2,0	4,0	15,2	12,8
Švajčiarsko	16,3	19,2	20,1	23,2	29,6
Švédsko	5,6	5,5	5,3	14,1	17,6
Taliansko	1,4	2,2	3,8	7,4	10,0
Veľká Británia	3,2	3,8	4,8	11,2	13,4

Zostavené podľa: World Development Indicators, 2002; Fassman, Münz, 1994; Divinský, 2005; International Migration Report, 2017.

² Rozšírenie Európskej únie o ďalšie členské štáty spôsobilo napríklad to, že poľskí imigranti sa stali druhou najpočetnejšou skupinou imigrantov v Spojenom kráľovstve, tretou najpočetnejšou skupinou v Dánsku a najpočetnejšou skupinou imigrantov v Nórsku a na Islande, ktoré síce nie sú členskými krajinami Európskej únie, ale zdieľajú spoločný pracovný trh. Po vstupe Rumunska do Európskej únie došlo k akcelerácii migrácie Rumunov a dnes tvoria najpočetnejšiu skupinu imigrantov v Taliansku a v Španielsku. (Palát, 2014)

Medzinárodná migrácia v tom najzákladnejšom ponímaní je predovšetkým pohyb pracovnej sily. Z tohto uhla pohľadu sa jedná najmä o ekonomický jav, respektíve problém a preto je ekonomika v popredí jej politického hodnotenia. Migrácia má pre autochtónne obyvateľstvo priaznivé ekonomické dôsledky, ale zároveň treba zdôrazniť, že má rozporuplné následky sociálne. Z pohľadu štatistík a ekonomických hodnotení sú veci pomerne jasné. Demografická štruktúra obyvateľstva európskych krajín vykazuje dlhodobu negatívny charakter. Klesajúca pôrodnosť a predlžujúca sa dĺžka života v posledných desaťročiach predstavujú závažny problém pre napredovanie a štruktúru ekonomického vývoja krajín Európskej únie. Starnutie obyvateľstva je realitou, ktorá sa v rovnakých podmienkach bude ďalej prehĺbovať. Dôsledkom tohto javu je nedostatok pracovných síl už nielen v krajinách starej pätnástky, ale aj v krajinách prijatých do Európskej únie v roku 2004, vrátane Českej a Slovenskej republiky. Aj tu zamestnávateľia čím ďalej tým viac tlačia na vlády so žiadosťami o uvoľnenie legálneho trhu so zahraničnou pracovnou silou. Dopyt rastie po vysokokvalifikovaných pracovníkoch, ale záujem je veľký aj o pracovné sily vykonávajúce nízko kvalifikovanú prácu. V súhrne to predstavuje pre ekonomický potenciál týchto krajín pomerne veľký problém. Negatívne zmeny v demografickej štruktúre obyvateľstva sa v budúcnosti budú ďalej prehĺbovať a predikcie renomovaných inštitúcií ukazujú, že do roku 2030 sa populácia Európskej únie v produktívnom veku môže znížiť zhruba o 20 miliónov, do roku 2060 dokonca o 50 miliónov. (Palát, 2013) Len pre ilustráciu závažnosti problému je možné uviesť nasledujúce údaje. Napríklad Nemecko, aby udržalo v rovnováhe počet pracujúcich a počet dôchodcov by do roku 2050 potrebovalo ročne prijať 500 tisíc imigrantov, Francúzsko 110 tisíc a Európska únia ako celok 1,6 milióna migrantov. (Drucker, 2001) **R. Štefančík a J. Lenč** uvádzajú výskum, podľa ktorého Nemecko na zastavenie poklesu a následnú stabilizáciu počtu produktívneho obyvateľstva potrebuje ročne 400 tisíc prisťahovalcov. (Štefančík, Lenč, 2012) V tejto súvislosti možno spomenúť aj príklad Českej republiky, kde je fenomén poklesu natality najvypuklejší zo všetkých novoprijatých krajín a kde pozitívne migračné saldo môže na určitú obmedzenú dobu kompenzovať očakávaný nepriaznivý vývoj populácie a zabrániť poklesu obyvateľov pod hranicu 10 miliónov. (Štefančík, Lenč, 2012) Podľa demografa **T. Fialu** z Vysokej školy ekonomickej v Prahe by Česká republika v roku 2100 mohla mať o 40 percent obyvateľov menej, t.j. šesť miliónov. Aby bolo možné zachovať súčasný počet obyvateľov, musela by Česká republika každý rok prijať 60 tisíc imigrantov. (Hviždala, 2016)

Upozorňujeme na štúdiu Medzinárodnej organizácie práce (ILO), ktorá uvádza, že v súčasnosti je na celom svete bez práce 70,9 milióna ľudí vo veku od 15 do 24 rokov. Najviac, až 30 percent ich žije v arabských krajinách.³ Ak si nenájdu prácu doma, budú skúšať šťastie v iných častiach sveta. Ďalej sa uvádza, že do roku 2030 príde na pracovný trh ďalších 25,6 milióna ľudí vo veku 15 až 29 rokov, väčšina z afrických krajín. Celosvetovo vyjadrilo až 36 percent mladých ľudí želanie odísť za prácou do zahraničia. Svoju krajinu chce opustiť až 44,3 percenta mladých ľudí z afrických krajín na juh od Sahary. Podobné čísla udávajú štatistiky v krajinách severnej Afriky, v Latinskej Amerike, v karibskej oblasti a tiež vo východnej Európe, t.j. v postsocialistických krajinách. Problém pre tieto krajiny spočíva v tom, že z väčšej časti sa jedná o najvzdelanejšie vrstvy tamojšieho obyvateľstva. (ILO, 2018) Všeobecne v celej Európe existuje názor, že správne nastavený a orientovaný rámec imigračnej politiky môže pomôcť vyriešiť, alebo aspoň zmierniť problémy spojené so starnutím obyvateľstva. Tieto negatívne prognózy znamenajú pre vlády európskych krajín výzvy k dôraznejšiemu vnímaniu problematiky medzinárodnej migrácie, prisťahovalectva a v konečnom dôsledku aj utečeneckej agendy.⁴ Ekonomovia problematiku migrácie prezentujú ako otázku prežitia nášho vlastného sociálneho systému.

V praxi sa ale ukazuje, ako sme už naznačili, že medzinárodná migrácia presahuje ekonomický rozmer a je v skutočnosti predovšetkým problém sociálny a politický so všetkými kozekvenciami tohto zložitého fenoménu.

³ Podľa štatistických údajov arabský svet má 350 miliónov obyvateľov, z toho tvoria dve tretiny mladí ľudia do 25 rokov. Zo Sýrie, ktorá mala 22 miliónov obyvateľov, za posledné roky emigrovalo viac ako 4 milióny osôb. Z toho takmer 2 milióny sa nachádzajú v Turecku a ďalšie státisíce v Jordánsku a v Libanone v utečeneckých táboroch. Títo ľudia žijú v extrémnej chudobe a sú odkázaní na potravinovú pomoc. Prakticky všetci utečenci sa dostali do Európy cez more. Len čosi cez 30 tisíc prešlo po súši cez Turecko do Bulharska alebo Grécka. Až 87 percent tvorili utečenci zo Sýrie, Iraku a Afganistanu. Zároveň je potrebné uviesť, že väčšina utečencov dodnes tvrdí z objektívnych dôvodov, že pochádza zo Sýrie i keď krajina pôvodu je iná. (Cenker, 2016)

⁴ Pre ilustráciu uvádzame, v odborných a politických kruhoch, diskutované problematické riešenia nedostatku pracovných síl a ich vplyvu na ekonomický rast krajín. V prvom rade sa uvádza, že by politické elity mali presvedčiť obyvateľstvo o uvedomelej nutnosti prijať a zmierniť sa na istý čas so znížením ekonomického rastu krajiny, s poklesom miezd a s tým súvisiacej životnej úrovne obyvateľstva ako dôsledok zastavenia migračných tokov a migrácie ako celku. Demografickú nerovnováhu by bolo možné ďalej riešiť emigráciou niektorých starších ľudí z vysoko príjmových krajín do krajín južnej Európy, s poznámkou, že v súčasnosti sa tak deje napr. v Nórsku a v SRN. Ďalej by vlády jednotlivých krajín mohli problém riešiť postupným predlžovaním veku odchodu do dôchodku, v závislosti k priemernému veku dožitia, t.j. ak sa vek dožitia predlži o dva roky malo by to byť automaticky premietnuté a pridané k dobe odchodu do dôchodku. (Collier, 2017)

V súlade s vyššie uvedenými faktami vyjadrenia o novom sťahovaní národov, respektíve pochode svetovej chudoby na Európu má svoje racionálne jadro. Postupne dochádza k zrážke imigrantských a utečeneckých nádejí s politickou a sociálnou realitou a to vyžaduje mobilizovať všetky vnútorné a vonkajšie sily Európskej únie. Kapacita a ochota akceptovať migrantov a utečencov sú dve odlišné kategórie, neochota a strach väčšinovej populácie znamená, že väčšina si vyberá radšej bezpečnosť než slobodu. Jedná sa o fakt, ktorý si Európska únia v súčasnosti veľmi dobre uvedomuje.

V tejto oblasti je však určujúce, že problematiky medzinárodnej migrácie, utečencov, ale najmä fenoménu moslimskej prítomnosti v európskych štátoch sa zmocnili médiá, populistické osobnosti, extrémistické politické strany, ktoré nepracujú iba s faktami, ale využívajú podprahové a pudové pocity obyvateľstva. Verejná mienka je o problémoch migrácie a prisťahovalectva len veľmi málo, a čo je dôležité, povrchne informovaná a je ťažké posúdiť, ktoré tvrdenia sú založené na serióznom vyhodnocovaní faktov a ktoré iba na intuitívnych obavách. V tomto smere zohráva významnú úlohu informačný deficit spoločnosti a preto je relatívne veľmi jednoduché manipulovať s neinformovanou verejnosťou prostredníctvom zjednodušených a populistických vyhlásení, zneužívaním symbolov a emócií. Politická konfrontácia spojená s problematikou medzinárodnej migrácie znamená, že časť verejnosti čím ďalej, tým viac, skryte alebo otvorene prejavuje sympatie xenofóbnym politickým silám. Výsledným efektom je fakt, že postoj k prisťahovalcom sa stáva bazálnou súčasťou programových vyhlásení všetkých európskych vládnych kabinetov. (Štefančík, 2007) Dôkazom môže byť aj negatívne vymedzenie sa k migračným problémom a k prítomnosti islamu v spoločnosti zo strany vládnucich elít v rámci krajín V-4.

Štáty západnej Európy sa pod vplyvom rastúcej migrácie postupne vracajú k tradičnej, avšak dnes verejnosťou prevažne negatívne vnímanej, multietnicite. Demografická zmena, ako uvádza **S. Castles**, adekvátne nekoreluje s existujúcimi politickými a sociálnymi inštitúciami moderného národného liberálneho štátu, ktoré sa primárne vyvíjali v kontexte etnickej populačnej expanzie a masívnej emigrácie. (Castles, 2010) Žiaľ, ukazuje sa, že pre problematiku migrácie v Európe naďalej platí prax radikálnej exklúzie, ktorá obeť násilia, vojen, extrémnej chudoby stavia do pozície nepriateľov, s ktorými je potrebné bojovať. (Blažek, 2014) Vo všeobecnosti teda verejná mienka, občania i politické elity na európskom kontinente sú antiimigračne naladené.

Ak to všetko zhrnieme slovami **S. Huntingtona**, obyvatelia európskych štátov majú obavy z toho, že dnes do ich krajín podnikajú inváziu nie armády a tanky, ale migranti hovoriaci cudzími jazykmi, uctievať iné náboženstvá, patriaci k iným odlišným kultúram, ktorí im vezmú prácu, budú okupovať ich krajinu, žiť z ich systému sociálneho zabezpečenia a ohrozovať ich hodnoty a spôsob života. (Huntington, 2001)

Je potrebné poznamenať, že pozitívne a negatívne dopady medzinárodnej migrácie a teda aj utečeneckej krízy, možno merať jej intenzitou. V prípade nízkej intenzity môže byť autochtónne obyvateľstvo kultúrne a ekonomicky obohatené a spolužitie nevykazuje žiadne väčšie excesy. Naopak, v prípade silnej vlny migrácie, respektíve utečeneckých vln dochádza k segregácii imigrantov a utečencov a následne k sociálnej kohézii. Je všeobecne známe, že segregácia až getoizácia imigrantov s následným nepriateľstvom prejavujúcim sa rôznymi formami a intenzitou, je súčasťou bežného života vo všetkých väčších mestách západnej Európy a zároveň stupňujúcich sa nepriateľských nálad aj v ostatných postkomunistických krajinách, ktoré sa stali členskými štátmi Európskej únie po roku 2004.

Migrácia a problémy multietnických spoločností sú teda dnes javom, ktorý zásadným spôsobom ovplyvňuje politické dianie v európskych krajinách. Problémy, ktoré sú s týmto globálnym javom spojené, ale v podmienkach Európy ukazujú, že isté obmedzenia v oblasti medzinárodnej migrácie sú potrebné, treba zabrániť jej narastaniu, účelom ale nie je ju úplne zastaviť.

2 Teoretické vymedzenie skúmanej problematiky

Medzinárodná migrácia a s ňou spojená utečenecká kríza v Európe je, ako sme už naznačili, fenomén zložitý, viacúrovňový, multidimenzionálny. Skúmanie tohto javu vyžaduje interdisciplinárny prístup tak, aby sa zachytili všetky aspekty z pohľadu rôznych vedných odborov. Z uvedených dôvodov je veľmi ťažké nájsť jednu teóriu, ktorá by komplexne postihovala rôzne aspekty medzinárodnej migrácie. Na začiatku 21. storočia existuje celá rada teórií zachytávajúcích a vysvetľujúcich príčiny medzinárodnej migrácie v súčasnom globalizovanom svete, ale ani jedna z nich nie je koherentná alebo úplná a pre väčšinu z nich je charakteristický multikultúrny prístup. (Stojanov, Novosák, Drobík, Siwek, 2006) Doposiaľ nebola nájdená, identifikovaná, či skonštruovaná univerzálna teória medzinárodnej migrácie, ktorá by bola schopná obsiahnuť všetky relevantné aspekty. Teórie sa od seba líšia svojím

obsahom, rozsahom, vedeckosťou i analytickou hodnotou, svojimi autormi i dobou svojho vzniku.

Nebudeme sa podrobne zaoberať rôznymi teoretickými prístupmi, ale domnievame sa, že dnešnú situáciu a etablovanie moslimského obyvateľstva v Európe najlepšie vystihujú a súčasný stav teoreticky rámcujú niektoré socio-ekonomické teórie, ktoré vychádzajú z kombinácie ekonomických a sociálnych faktorov.

Upozorňujeme, že každá jedna z migrácií je veľmi špecifickým procesom, napriek tomu je medzi nimi možné nájsť určité spoločné črty. Pri vysvetľovaní tohto objektívneho fenoménu, súčasnú migračnú a utečeneckú krízu možno rámcovať aplikovaním klasického a dnes najčastejšie používaného metodologického prístupu, ktorého základy položil **E. Ravenstein**, t.j. neoklasickou teóriou, ktorá je spojená s počiatkami modernej migrácie. Výstupy z tejto teórie sú známejšie a dnes najčastejšie používané ako push a pull teória (push – odpudzujúci, pull – priťahujúci), respektíve hypotéza. Teóriu rozvinul anglický ekonóm **Thomas Brinley**, ktorý študoval zámorské vysťahovalectvo a transatlantickú migráciu v období industrializácie.

Teória predpokladá, že migrácia je zapríčinená socioekonomickou nerovnováhou medzi oblasťami, kde sú prvotné buď určité faktory odpudzujúce obyvateľstvo preč z daného územia, alebo iné, ktoré človeka do miesta nového cieľa priťahujú. (Drbohlav, 1990) Za faktory, ktoré motivujú ľudí k emigrácii – push faktory, považujeme: nízku životnú úroveň, ekonomické pomery, demografický rast, nevhodné životné prostredie, politickú nestabilitu, etnické napätia, násilné konflikty, politickú diskrimináciu. Medzi pull faktory, ktoré ovplyvňujú výber cieľovej krajiny, zaraďujeme: dopyt po pracovnej sile, vyššia mzdová úroveň, lepšie životné podmienky, dosiahnuteľnosť krajiny, teda blízkosť zamýšľanej destinácie, politické slobody, dodržiavanie ľudských práv, bezpečnejšia situácia v hostiteľskej krajine. Konečné rozhodnutie jedinca či emigrovať alebo zostať sa vysvetľuje ako výsledok porovnávania medzi faktormi pôsobiacimi doma a v cieľovej krajine, v každom prípade za rozhodujúce sú považované pull faktory.

Z konceptuálneho hľadiska sa v Európe, predovšetkým z hľadiska utvárania a formovania moslimských enkláv, realizoval model reťazovej migrácie autorov **Castles a Miller** (Castles, Miller, 1993), ktorý podľa nášho názoru najlepšie vystihuje vnútornú dynamiku európskych migračných procesov a prebiehal pomocou nasledujúceho štvorstupňového modelu:

- Prvá fáza predstavuje dočasnú pracovnú migráciu mladých, ekonomicky aktívnych pracovníkov, predovšetkým mužov, tiež remitenciu zárobkov a pretrvávajúcu orientáciu na domovskú krajinu.
- V druhej fáze dochádza k predlžovaniu pobytu a k rozvoju sociálnych sietí založených na príbuzenských vzťahoch alebo spoločnej oblasti pôvodu a poskytovaní pomoci v novom prostredí.
- Pre tretiu fázu je charakteristické zlučovanie rodín, je sprevádzaná narastajúcim vedomím dlhodobého usadenia, rastúcou orientáciou na hostiteľskú krajinu a vznikom etnických minorít s ich vlastnými inštitúciami – vznikajú asociácie, združenia, obchody, kaviarne, atď.
- Štvrtá fáza predstavuje trvalé usadenie, ktoré je závislé na vládnej politike a chovaní populácie prijímajúcej krajiny a vedie buď k zaručeniu trvalého statusu a eventuálne k získaniu občianstva, alebo k politickému vylúčeniu, k socioekonomickej marginalizácii a k formovaniu trvalých etnických minorít.⁵

V tejto súvislosti následne nadobúda na dôležitosť a terajšiu etapu migrácie do európskych krajín najviac vystihuje teória sietí, ktorá zdôrazňuje význam medziľudských väzieb v migračnom procese. Sieť migrantov je súbor medziľudských väzieb, ktoré spájajú migrantov, usadených migrantov a nemigrantov v pôvodnej a v cieľovej krajine pomocou rodinných väzieb, priateľstva a príslušnosti k etniku. (Castles, Miller, 1993) Migranti si v cieľovej krajine vytvárajú skupiny s pevnými sociálnymi väzbami. **P. Collier** používa na označenie tohto javu, kedy sa v hostiteľských krajinách etablojú migračné siete, označenie *diaspóra z krajiny pôvodu* a dodáva, že čím väčšia a početnejšia je diaspóra, tým je migrácia jednoduchšia a teda aj rýchlejšia. Diaspóra migráciu akceleruje. (Collier, 2017)

Podstatou je vybudovanie širokej siete kontaktov, ktoré majú slúžiť pre potenciálnych migrantov, najmä však vytvárajú vhodnú východiskovú situáciu pre migráciu príbuzných a tým podporujú ich definitívne rozhodnutie migrovať. V prijímajúcej krajine im dlhoroční migranti vytvárajú počiatočné vhodné podmienky a pomáhajú im začleniť sa do sociálno-ekonomického života. Jedná sa najmä o poskytnutie ubytovania, vybavovanie rôznych povolení, styk

⁵ Tento model veľmi presne vystihuje migračné procesy z oblasti Stredozemného mora do západnej Európy a Austrálie a z Latinskej Ameriky a Ázie do Severnej Ameriky po roku 1945. Model možno použiť aj pre migráciu z bývalých kolónii do pôvodných koloniálnych metropol. Problém ale nastáva pri vysvetľovaní migrácie utečencov a pri pohybe vysokokvalifikovanej pracovnej sily.

s úradmi prijímajúcej krajiny, ale aj hľadanie a možnosť sprostredkovania práce. Na ilustráciu možno uviesť komunity migrantov moslimského vyznania, ktorí si v priebehu druhej polovice 20. storočia vytvorili v Európe celý rad inštitúcií sústreďujúcich sa na náboženské vzdelávanie a uchovávanie moslimskej identity. Sprostredkovaním vzdelania v mešitách, v školách, alebo prostredníctvom vlastných masovokomunikačných prostriedkov budujú a uchovávajú si kontakty medzi islamskou emigráciou a domovskou komunitou. Dôvodom migrácie sa v takýchto prípadoch nestávajú výlučne mzdové rozdiely medzi jednotlivými krajinami, ale už existujúca široká sociálna základňa medzi prisťahovalcami s pevnými kontaktmi na domovskú krajinu. (Štefančík, 2007) Spomínané väzby predstavujú určitý druh sociálneho kapitálu, ktorý poskytuje zdroje informácií, sociálnu, finančnú a inú podporu a pomoc. Hlavnou charakteristikou sociálneho kapitálu je jeho konvertibilita do iných foriem kapitálu, predovšetkým kapitálu finančného. Skupiny imigrantov často vytvárajú vlastnú ekonomickú a sociálnu infraštruktúru. Sieť zvyšuje pravdepodobnosť vzniku medzinárodnej migrácie, pretože znižuje náklady a riziká pohybu a zvyšuje čisté výnosy z migrácie. Každý ďalší migrant tak zväčšuje a rozširuje túto sieť a redukuje tak riziká pohybu pre ďalších členov rodiny. Každý akt migrácie vytvára sociálny kapitál medzi ľuďmi, s ktorými je migrant v nejakom vzťahu a zvyšuje šance ich migrácie na úspech. Subjektom migrácie nie je teda len pracovná sila, ale aj rodinní príslušníci a utečenci, ktorých ekonomické teórie migrácie nezohľadňujú. Prostredníctvom pochopenia tejto teórie môžeme lepšie vnímať prečo migrujú imigranti z určitých krajín najmä tam, kde sú ich príbuzní a krajanovia, čo sa prejavilo v období migračnej krízy v roku 2015. Teória je tiež dôležitá z hľadiska pochopenia problematiky etnickej ekonomiky, remitencií a iných tém. Čo je však veľmi dôležité, najmä v súčasnej situácii, vlády nie sú schopné kontrolovať migračné prúdy, pretože nemajú možnosť tieto neformálne siete kontrolovať a navyše rozvoj týchto sietí bol a je uľahčovaný politikou zjednocovania rodín.

V nadväznosti na predchádzajúci teoretický výklad je potrebné spomenúť inštitucionálnu teóriu, ktorá kladie dôraz na vplyv inštitucionálnych subjektov na migračné procesy. Ak sa na medzinárodnom poli spustia procesy migrácie, začnú vznikať a postupne sa množiť súkromné inštitúcie a dobrovoľné organizácie, aby uspokojili stúpajúci dopyt vytvorený nerovnosťou medzi veľkým množstvom ľudí, ktorí sa snažia emigrovať a obmedzením počtom imigračných víz. Táto nerovnováha vytvára lukratívne ekonomické podmienky pre podnikateľov. Na jednej strane sú to humanitárne organizácie, ktoré sa snažia

zlepšiť postavenie a hájiť záujmy legálnych pracovníkov a zabrániť vykorisťovaniu nelegálnych migrantov. Poskytujú prístrešie, poradenstvo, sociálne služby a iné. Na druhej strane stoja zárobkové organizácie a podnikatelia, ktorí poskytujú svoje služby za úplatu, ďalej sú to ilegálni prevádzачi, falšovanie dokumentov, poskytovanie úžerníckych úverov, ubytovanie, organizovanie manželstiev s občanom cieľovej krajiny a podobne. Všetky tieto inštitúcie a organizácie podporujú rozvoj migrácie, po čase sú tieto inštitúcie migrantom dobre známe a predstavujú sociálny kapitál, ktorý uľahčuje rozhodovanie o migrácii. Podobne ako pri teórii sietí, inštitucionalizovaný migračný prúd je stále nezávislejší na okolnostiach, ktoré ho vyvolali. Ako z uvedeného vyplýva, obsahuje aj mafiánske štruktúry, môže byť a aj je zdrojom nekalých aktivít a kriminality. Snaha vlád obmedzovať migračné prúdy podporuje nárast čierneho trhu, čo samozrejme vyvoláva negatívny ohlas humanitárnych organizácií.

Následne je potrebné spomenúť jednu z novodobých teórií, teóriu kumulatívnych príčin, ktorá tvrdí, že postupom času má medzinárodná migrácia sklon sama seba podporovať a to tak, že ďalšie migračné pohyby nastávajú s väčšou pravdepodobnosťou a možnou predvídateľnosťou. Príčinnosť je kumulatívna v tom zmysle, že každý akt migrácie mení sociálny kontext, v priebehu ktorého sa o migrácii rozhoduje a to tak, že dodatočný migračný pohyb sa stáva pravdepodobnejší. (Massey, Arango, Pellegrino, 2005) Teória pracuje s takzvaným domino efektom, kde medzi jednotlivými prvkami existuje spätná väzba. Pozitívna, alebo negatívna zmena jedného faktora pôsobí pozitívne, alebo negatívne aj na ostatné faktory.

Okrem naznačených teoretických prístupov existuje veľa ďalších modelov a teórií, ktoré sa pokúšajú identifikovať a vysvetliť príčiny i dôsledky medzinárodných migračných tokov. Výskum súčasných migračných procesov, migračnej a utečeneckej krízy, zaiste za použitia metód a nástrojov mnohých vedných disciplín, rôznych úrovni analýz, prinesie celý rad ďalších rozdielnych prístupov a hypotéz pri vysvetľovaní tohto zložitého fenoménu našej súčasnosti. Ale zároveň, na základe uvedených skutočností si dovoľujeme upozorniť, že je v podstate nemožné a v nejakom krátkom časovom horizonte nerealistické očakávať vytvorenie všeobecnej, univerzálnej teórie medzinárodnej migrácie, ktorá by bola schopná postihnúť všetky možné formy a variácie tohto zložitého javu. Komplexita tohto fenoménu obsahuje vo svojej podstate rôznorodosť, existenciu mnohých faktorov, ktorých kombinácia vytvára v podstate nekonečné množstvo rôznych alternatív. To všetko sa prejavuje aj v politickej praxi, kde

súčasná reálna politická prax nie je schopná tento aktuálny problém uspokojivým spôsobom riešiť. A tak, vzhľadom k zložitosti problematiky, nutnému interdisciplinárnemu prístupu je možné uvažovať o tom, či všeobecná teória medzinárodnej migrácie je vôbec žiaduca. **S. Castles** hovorí, že cieľom teoretického výskumu na poli medzinárodnej migrácie by mala byť skôr identifikácia konceptuálneho rámca, ktorý by mal poskytnúť teoretickú a metodologickú orientáciu pre výskum rôznych migračných procesov, než aspirácie na vytvorenie všeobjímajúcej a všezahrňujúcej univerzálnej teórie medzinárodnej migrácie. (Castles, 2008)

3 Islamská minorita v Európe

Jednou z najaktuálnejších a najproblematickejších otázok našej európskej, ale aj svetovej politiky, je prítomnosť islamu a jeho vyznávačov na teritóriu Európy. Problematika moslimského prisťahovalectva a s tým spojená islamská kultúra so všetkými jej aspektmi – náboženskými, sociálnymi, ekonomickými i politickými priťahuje čoraz väčšiu pozornosť európskej odbornej, ale samozrejme aj laickej verejnosti. Tento fenomén prestal byť európskou verejnosťou a následne aj politickými elitami postupne vnímaný ako problém spoluzititia kultúr a problém sociálny. Po útokoch islamských radikálov na autochtónne obyvateľstvo prijímajúcich krajín sa podstatným spôsobom mení jeho vnímanie na oveľa vyšší a nebezpečnejší stupeň a to na stupeň sekuritizačný. Moslimovia žijúci v štátoch Európskej únie sú vnímaní ako zvláštna minorita, ktorá znamená pre všedný život nebezpečenstvo. V posledných rokoch sú predmetom záujmu polície, bezpečnostných služieb štátu, masovokomunikačných prostriedkov a samozrejme politických strán a politických vodcov.

Na vzťahy moslimskej minority a verejnosti európskych krajín má pomerne značný vplyv zaangažovanosť mnohých európskych krajín vo vojenských akciách na teritóriách, ktoré sú súčasťou islamskej civilizácie. Blízkosť turbulentných regiónov Severnej Afriky a Blízkeho východu výrazným spôsobom ovplyvňuje bezpečnosť a stabilitu všetkých členských štátov Európskej únie. Nemožno očakávať, že táto nie príliš slávna aktivita styku a vzájomného pôsobenia v najbližšom období prestane byť aktuálna, kontakty odlišných kultúr na území Európy budú naberať čím ďalej tým viac na vzájomnej, nie príliš dobrej intenzite tak, ako sme svedkami posledných udalostí odohrávajúcich sa na území Spolkovej republiky Nemecko.

Najaktuálnejším problémom, ktorý vplýva na dianie v súčasnej v Európe, v súvislosti s fenoménom medzinárodnej migrácie je fakt, že v rokoch 1950 – 2000 sa v Európe zvýšil podiel moslimského obyvateľstva na celkovom počte obyvateľov z 1 percenta na 3 percentá. Ich množstvo nepopierateľným spôsobom zväčšila migračná kríza a príchod nelegálnych migrantov z vojnou zmietaných teritórií Ázie a Afriky v rokoch 2014 až 2015. Nedškriepiteľným faktom zostáva, že neočakávaná vlna imigrantov a utečencov zo Sýrie a Afriky v roku 2015 spôsobila v radoch európskej verejnosti doslova paniku. Medzi utečencami sa samozrejme objavili i osoby, ktoré využili danú príležitosť vzniknutého chaosu a väčšej priepustnosti hraníc. Medzi migrantmi neboli iba obyvatelia vojnou postihnutých krajín. Je nutné upozorniť na to, že v severnej Afrike, najmä v Líbyi pracovalo značné množstvo imigrantov z iných afrických krajín, ktorí v dobe ekonomického kolapsu tohto regiónu v roku 2011 stratili prácu, tým sa stali nežiaducimi a rozhodli sa, respektíve boli okolnosťami donútení, k emigrácii. Ďalšie osoby, predovšetkým migranti z iných častí Afriky, sa rozhodli využiť existujúci chaos pre tranzit cez ostatné, migráciou postihnuté krajiny. Zároveň ale je potrebné z hľadiska využitia pracovnej sily upozorniť, že podľa dostupných údajov sa veková štruktúra imigrantov – azylantov pohybuje v produktívnom veku, t.j. v rozmedzí 20 až 35 rokov a je potrebné dodať, že sú vyznávačmi islamu. (Palát, 2013)

Podľa rôznych štatistických údajov možno počet moslimov v Európe odhadovať od 14 do 25 miliónov ľudí. Za najreálnejší považujeme relevantný údaj za rok 2016, ktorý odhaduje počet obyvateľov moslimského vierovyznania v Európe na 25,8 milióna a v najdramatickejšom možnom horizonte odhaduje ich množstvo do roku 2050 na 75,6 milióna.⁶ Niektoré štatistiky predpokladajú, že moslimovia by mohli v budúcnosti, vzhľadom na prirodzenú natalitu tvoriť jednu tretinu, alebo dokonca až polovicu európskeho obyvateľstva.⁷ Napríklad

⁶ Citovaná štatistika pracuje s rôznymi stupňami odhadu vývoja počtu moslimov v Európe. Vybrali sme a uvádzame najvyšší možný variant, ktorý hovorí o situácii, kedy by sa Európskej únii nepodarilo zvládnuť migračnú vlnu. Rovnaké štatistické údaje sme uviedli v tabuľke č. 2 pre rok 2050 v jednotlivých členských krajinách EÚ tak, aby bolo možné porovnanie so súčasným stavom a možnými variantami vývoja počtu vyznávačov islamu na teritóriu Európy. (Europe's Growing Muslim Population, 2017)

⁷ Štatistiky udávajú, že v roku 1980 sa počet moslimov vo svete približoval k hranici približne 780 mil. ľudí, na začiatku roku 2004 ale prekročil číslo 1 miliarda 300 mil. S. Huntington udáva, že štatistiky za posledných osemdesiat rokov vykazujú pomerný nárast veriacich v kresťanstve a islame. V roku 1900 sa podľa odhadov k západnému kresťanstvu hlásilo 26,9 percenta svetovej populácie, v roku 1980 to bolo 30 percent. Počet vyznávačov islamu vzrástol ešte výraznejšie – z 12,4 percenta

v Nemecku by okolo roku 2050/2060, vyznávači islamu mohli dosiahnuť väčšinu. Tieto maximalistické čísla nezodpovedajú plne dnešnej realite i napriek tomu, že uvedené štatistiky udávajú, že už dnes 30 až 40 percent mladých ľudí mladších ako 18 rokov v nemeckých mestách Kolín nad Rýnom, alebo Duisburg sú iného etnického pôvodu než nemeckého. (Heinsohn, 2008) Ďalšími mestskými aglomeráciami s vysokým počtom obyvateľov moslimského vyznania sú Hamburg, Brémy a hlavné mesto Berlín. Uvedený problém sa týka aj niektorých miest vo Francúzsku, Holandsku a vo Veľkej Británii.

Predpokladaný počet moslimov v jednotlivých krajinách Európskej únie a ich percentuálny podiel na celkovom počte obyvateľstva ukazuje tabuľka č.2.⁸

Tabuľka č. 2

Krajina	Počet moslimov (v mil.)	Počet obyvateľov (v mil.)	Percento moslimov	Rok	Percento moslimov rok 2016	Percento moslimov Predpoklad rok 2050
Francúzsko	5,00	61,4	8,1	2002	8,8	18,0
Nemecko	3,40	82,4	4,1	2002	6,1	19,7
Veľká Británia	1,59	58,8	2,7	2001	6,3	17,2
Holandsko	0,75	16,3	4,6	2004	7,1	15,2
Taliansko	0,71	58,1	1,2	2004	4,8	14,1
Španielsko	0,40	40,3	1,0	2004	2,6	7,2
Belgicko	0,38	10,3	3,7	2004	7,6	18,2

v roku 1900 na 16,5 (podľa iných odhadov dokonca na 18 percent). V dlhodobej perspektíve však víťazstvo patrí islamu. Percento moslimov vo svetovej populácii bude v dôsledku vysokej pôrodnosti naďalej rásť, na prelome tisícročí dosiahne 20 percent a o niekoľko rokov neskôr prevýši percento kresťanov a zhruba v roku 2025 dosiahne 30 percent. (Huntington, 2001) Posledné údaje, uvádzané masovokomunikačnými prostriedkami v podstate jeho odhady potvrdzujú.

⁸ Údaje uvedené v tabuľke je potrebné vnímať s istou rezervou, orientačne, pretože neobsahujú všetky relevantné čísla, ktoré sa dotýkajú vyznávačov islamu na teritóriu Európy. Predovšetkým chýbajú údaje o nelegálnej migrácii, takže počty a percentá v reálnej praxi európskych krajín sú oveľa vyššie. Pri sčítaní ľudu sa napríklad vo Francúzsku sleduje iba kategória národnosť. Francúzsko nerozlišuje žiadne menšiny, teda nie sú registrované menšiny založené na etnickom, náboženskom či jazykovom základe. Obdobne v minulosti postupovali úrady aj v Spolkovej republike Nemecko.

Krajina	Počet moslimov (v mil.)	Počet obyvateľov (v mil.)	Percento moslimov	Rok	Percento moslimov rok 2016	Percento moslimov Predpoklad rok 2050
Rakúsko	0,37	8,2	4,6	2004	6,9	19,9
Grécko	0,37	10,6	3,5	2004	5,7	9,7
Švédsko	0,31	9,0	3,4	2004	8,1	30,6
Cyprus	0,21	0,9	22,7	2004	25,4	28,3
Dánsko	0,15	5,4	2,8	2004	5,4	16,0
Portugalsko	0,04	10,5	0,4	2004	0,4	2,5
Slovinsko	0,03	2,0	1,6	2004	3,8	5,2
Česká republika	0,03	10,3	0,3	2004	0,2	1,2
Fínsko	0,02	5,2	0,4	2004	2,7	15,0
Slovensko	0,01	5,4	0,2	2004	0,1	0,7
Írsko	0,01	3,9	0,3	2004	1,4	4,4
Estónsko	0,01	1,4	0,7	2004	0,2	1,0
Luxembursko	0,01	0,5	1,6	2004	3,2	9,9
Lotyšsko	0,007	3,6	0,2	2004	0,1	0,2
Poľsko	0,004	38,6	0,1	2004	0,1	0,2
Malta	0,003	0,4	0,8	2004	2,6	16,2
Litva	0,003	2,4	0,1	2004	0,2	0,4
Maďarsko	0,003	10,1	0,3	2004	0,4	4,5

Zdroj: Sen, 2004; Hacket, 2017; Europe's Growing Muslim Population, 2017

V najbližšom období Európu očakáva istá korekcia identity. Francúzi, Nemci, Angličania, severná Európa, ale i Taliani a tiež krajiny, ktoré sa stali členmi Európskej únie po 1. máji 2004, medzi nimi teda i krajiny V4, si postupne uvedomujú, že islamská tradícia sa stáva organickou a preto aj legitímnou súčasťou európskeho politického života a európskej kultúry. Vstupom nových členov v roku 2004 sa štatisticky percento moslimského obyvateľstva v rámci

celej Európskej únie o niečo znížilo.⁹ Obyvateľmi kontinentu sú milióny moslimov, ktorí napriek tomu, že sa snažia zaradiť do európskej tradície, splynúť s európskou identitou, si uchovávajú svoju konfesionálnu identitu a kultúru.

V západnej Európe, t.j. v štátoch bývalej európskej pätnástky, sa postupne formuje nová, moslimská menšina.¹⁰ Táto žije s vyprofilovanou identitou v Európe pomerne krátko a skúmaný problém má históriu iba niekoľko desaťročí. Neprekvapuje, že diskusia o minoritách de facto v súčasnosti splyva s debatou o moslimoch, ktorí sa stali viditeľným symbolom cudzieho, odlišného a hrozivého.

Upozorňujeme, že napriek tomu, že používame pojem moslimská menšina, táto predstavuje rôznorodý konglomerát z hľadiska etnického, národnostného

⁹ Moslimskí prisťahovalci zatiaľ nepredstavujú pre krajiny V4 väčší problém. Slovensko, Maďarsko a Poľsko zaraďujeme medzi krajiny tranzitívne, Česká republika je už dnes krajinou prijímajúcou a pre migrantov cieľovou. Podiel moslimov na celkovom počte obyvateľov v roku 2017 bol nasledovný: Slovenská republika 0,1 % - asi 5 tisíc, Česká republika 0,2% - približne 10 až 15 tisíc, Maďarská republika 0,4%, Poľsko 0,1%. Moslimské komunity v krajinách V4 majú svoj pôvod ešte z bývalého režimu, kedy do socialistických krajín prichádzali v rámci internacionálnej pomoci študovať občania z rôznych moslimských krajín. Časť z nich sa po skončení štúdia vrátila do svojej krajiny, ale niektorí si tu založili rodiny a následne získali aj štátne občianstvo. Ďalší prišli až po roku 1989, predovšetkým ako podnikatelia. Z týchto krajín vyznaváči islamu majú svoje modlitebne, mešity, iba v Českej republike a to v Brne, v Prahe, v kúpeľnom meste Teplice a v Karlových Varoch. (Topinka, 2016) Moslimská komunita v tejto časti Európy nie je považovaná za rizikovú skupinu, radikálnejšie prejavy tu neboli doposiaľ zaregistrované. Za rizikovú skupinu však možno považovať novo prichádzajúcich cudzincov a niektoré skupiny imigrantov z islamských krajín, u ktorých je predpoklad, že sa môžu pokúsiť o radikalizáciu miestnych moslimských komunit. Do budúcnosti treba tento fenoménom brať do úvahy, pretože naďalej pokračuje roztváranie nožnic civilizačného rozvoja medzi centrom a periferiou, medzi chudobnými a bohatými, existujú regionálne konflikty, rastie vplyv masovokomunikačných prostriedkov na vedomie obyvateľov krajín s nízkym ekonomickým potenciálom a naďalej sa posilňujú celosvetové trendy spojené s nárastom migrácie. Ukazuje sa, že tieto tendencie sa nielen udržia, ale budú dominantné aj v budúcnosti a časť migrujúcich moslimov sa tu natrvalo usadí, a islam sa tak stane neoddeliteľnou súčasťou života aj slovenskej a českej spoločnosti.

¹⁰ Pod pojmom menšina rozumieme skupinu ľudí, ktorá je na základe svojej početnosti dostatočne reprezentatívna a predstavuje menšinu na území nejakého štátu. Má špecifické znaky akými sú jazyk, kultúra, národná alebo etnická príslušnosť, pôvod alebo vierovyznanie, ktorými sa líši od väčšiny obyvateľstva a ktorá sa vyznačuje starostlivosťou o zachovanie vlastnej identity, vrátane kultúry, tradície, jazyka alebo náboženstva. Iná definícia hovorí, že ide o skupiny ľudí, ktorých spája spoločná pozitívna identita a opozícia voči väčšine. Z politického hľadiska je menšina taká skupina ľudí, ktorá má spoločenský názor na určitú škálu otázok, vyplývajúci zo spoločného záujmu a pertraktovaný ako skupinová potreba. Menšiny sú zväčša konštituované na báze rasy, etnika, náboženstva a politického presvedčenia. (Tóth, Krno, Kulašik, 1991)

a tiež náboženského. V Európe napríklad žijú Turci, Pakistanci, Tunisania, ale tiež tureckí Kurdi, tuniskí Kabylovia, migranti z Kašmíru a z iných moslimských krajín Ázie a Afriky. Usadzujú sa tu tiež komunity, ktoré sa netešia zo sympatií vlád v krajine svojho pôvodu. Teda okrem klasických islamských náboženských zoskupení šiitov a sunnitov na teritóriu Európy vyvíjajú činnosť islamské skupiny, ktoré možno označiť ako krajné, heretické, respektíve fundamentalistické. Ide o skupiny, ktoré sú v krajine pôvodu potláčané, alebo priamo vládou zakázané.

Napriek uvedenému moslimskú menšinu v Európe charakterizujú a spájajú spoločné znaky a vlastnosti. To, čo majú všetci spoločné, je predovšetkým islam ako praktizované náboženstvo. Je všeobecným javom, že v súčasnosti pokračuje tendencia oživovania náboženstva v postmodernej spoločnosti ako súčasť a jeden z javov spojených s globalizáciou. Náboženstvo vystupuje vo funkcii tvorcu a udržiavateľa národnej identity. Konfrontácia medzi identitou domáceho obyvateľstva a prisťahovalcov sa opiera teda o líniu náboženských rozdielov. Náboženstvo často posilňuje etnické bariéry namiesto toho, aby ich narušilo. Európanmi je moslimská identita často označovaná ako zaostalá, konzervatívna a fanatická. Moslimovia popisujú krajiny Európy, do ktorých prišli ako krajiny neveriacich a západnú kultúru označujú za materialistickú, skazenú, úpadkovú, nemorálnu. Moslimské obyvateľstvo európskych krajín tým, že opustilo rodný kraj, prestalo byť jeho príslušníkmi, ale zároveň, nakoľko sú etnicky odlišní, sa nestali ani súčasťou identity prijímajúcich krajín. Vytvára sa tak zvláštny špecifický pocit súdržnosti, ktorý je opretý predovšetkým na identite náboženskej. **E. Pavlíková** uvádza, že život v diaspóre vedie k vyhľadávaniu známych a priateľov s rovnakými či obdobnými kultúrnymi skúsenosťami a zázemím a stmeluje tak migrantov z jednotlivých moslimských krajín. (Pavlíková, 2012) Islam sa stáva hlavným spojivom vytvárajúcim identitu etnicky rôznorodej minority moslimov v Európe. Islam ako náboženstvo prisťahovalcov sa stal atribútom tejto minority. Islam ale zároveň nie je vnímaný iba ako vierovyznanie, ale aj ako sociálny systém regulujúci všetky aspekty súkromného, respektíve privátneho a verejného života jeho vyznáčov. Keď prostí veriaci hľadajú poučenie alebo radu vo všetkých sférach svojho života, vrátane politiky, obracajú sa na miestnych učencov alebo právnikov. Títo sú uznávaní za autoritatívnych znalcov správnej viery a praxe. Islam znamená pre moslimov súbor hodnôt, ktoré im dávajú pevné životné ukotvenie, istotu v rýchlo sa meniacom svete a prísľub do budúcnosti. Predstavuje veľmi podstatnú súčasť vedomia o vlastnej identite i napriek tomu, že ich každodennosť je

odlišná a aj tradície viažuce sa k náboženskej praxi sú často národne dosť odlišné. (Pavlíková, 2012) Výskumy ukazujú, že v imigrantských krajinách sú islam a rituály s ním spojené oveľa rezistentnejšie voči asimilačným tlakom ako iné súčasti menšinovej identity. Prináležitosť k umme je jedným z najdôležitejších a najpodstatnejších znakov samo-identifikácie moslimov.¹¹

Jedným z mnohých problémov, ktoré bránia integrácii, je neochota časti imigrantov žiť v zmysle európskej demokracie a práv zaručujúcich osobnú slobodu. Bariéry integrácie komplikujú najmä radikalizujúci sa moslimovia, ktorí v európskych krajinách už žijú. Väčšina moslimov praktizuje svoje náboženstvo a žije vo vzájomnom rešpekte s európskou spoločnosťou, ale istá časť, v niektorých krajinách Európy väčšia, v iných menšia, praktizuje konzervatívnu formu islamu. S tým veľmi úzko súvisí a pred sekularizovanými vládami európskych krajín vyvstáva otázka, či má štát prispievať na stavbu islamských modlitební a mešít. Bez pomoci štátu je to finančne náročné a tak zostáva otvorený priestor pre peniaze od blízkovýchodných radikálnych mecenášov. Výrazným prejavom, ktorý nie je vnímaný širokou verejnosťou pozitívne, je okrem iného nárast počtu mešít a minaretov na teritóriu Európy. Na konci roku 2009 vzbudilo pozornosť európskej verejnosti švajčiarske referendum o zákaze výstavby minaretov. Napriek negatívnemu odporúčaniu spolkovej vlády k hlasovaniu a odmietavému stanovisku k iniciatíve od oboch komôr parlamentu i od skupiny švajčiarskych biskupov, dopadlo rozhodnutie ľudu v neprospech kultúrnej rozmanitosti. 29. novembra 2009 pri 53,4-percentnej účasti povedalo 57,5 percenta Švajčiarov áno zákazu výstavby minaretov. Prítom na území Švajčiarska sú v súčasnosti postavené s minaretmi len tri mešity a jedno kultúrne centrum (Zürich, Ženeva, Winterthur a Wangen). Výsledky referenda vyvolali intenzívnu debatu o integrácii moslimov aj v iných krajinách západnej Európy (Rakúsko, Francúzsko, Taliansko, Holandsko). V Nemecku sa výsledok švajčiarskeho referenda objavil v diskusii o zavedení ľudových hlasovaní na spolkovej úrovni ako jeden z argumentov pre, respektíve proti priamej demokracii. Islamofób **Geert Wilders** požiadal o vypísanie podobného referenda aj v Holandsku. V Sýrii a Turecku niektorí politici a predstavitelia náboženskej obce vyzvali bojkotovať švajčiarske výrobky. Líbyjský vodca **Muammar Kaddáfí** uvažoval o vyhlásení džihádu celému Švajčiarsku. O téme

¹¹ Toto spoločenstvo nemožno stotožniť s pojmom spoločnosti alebo národa, ktoré sa formovali v rámci sekularizovanej európskej spoločnosti. Termínom umma moslimovia označujú pomyselné celosvetové spoločenstvo moslimov.

spojenej s migráciou rozhodovali Švajčiari aj v novembri 2010. Predmetom ľudového hlasovania bola otázka o vyhostení tých cudzincov, ktorých súd uznal vinnými z vážneho porušenia zákona alebo protiprávneho nadobudnutia sociálnych dávok. (Štefančík, 2010) Iba pre zaujímavosť možno uviesť aj vyjadrenie českého kardinála **Vlka**, podľa ktorého starému kontinentu hrozí, že bude „dobyť“ moslimami, ktorí majú perspektívu vyplniť uprázdnený priestor svojimi „duchovnými zbraňami“.

Ako o ďalšom spoločnom znaku môžeme hovoriť o etnicite, respektíve o všeobecnej orientácii na krajinu pôvodu. Tento prvok profiloval prvú generáciu migrantov, ktorí prišli do Európy za prácou v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch 20. storočia a táto orientácia pretrváva dodnes. Prejavuje sa osobitnými etnickými symbolmi, ako je používanie tradičného odevu, hudby, špeciálnych tradičných jedál, používanie vlajky a iných štátnych symbolov krajiny pôvodu. Ťažkosti a problémy vznikajú pri prelínaní a konfrontácii zvykov – objavujú sa problémy, ktoré napríklad súvisia s povoleným mäsom pre moslimských žiakov, časmi určenými na modlitby, ženská obriezka, polygamia a rodičmi dohodnuté manželské zväzky. Etnicita a zachovávanie etnických symbolov je výsledkom vnútornej politiky európskych štátov a tiež zahraničnej politiky krajiny pôvodu. Moslimskí imigranti sú vystavení miestnym asimilačným tlakom a zároveň protikladnému úsiliu islamských organizácií z domovských krajín.¹² Na základe informácií z diaspór v prijímajúcich krajinách, prichádzajúci imigranti moslimského vyznania v posledných rokoch v podstate nemajú v úmysle žiadne prispôsobenie. Očakávajú, že si v novej spoločnosti svoje hodnoty a kultúru zachovajú. (Collier, 2017) Imigranti v podstate neprerušili zväzky kultúrnej a politickej lojality voči krajine svojho pôvodu. Výsledkom je ale to, že imigranti sú naďalej pripútaní k svojej pôvodnej spoločnosti a k svojej národnej a etnickej kultúre. Zároveň ale ovplyvňujú a majú dosah na politiku krajiny, ktorá ich prijala, postupne ovplyvňujú občiansky a ekonomický život, formulujú svoje ekonomické a politické požiadavky a tým celý politický život príslušnej krajiny.

¹² Príkladom môže byť Spolková republika Nemecko, kde iba 15 až 20 percent osôb tureckého pôvodu má nemecké štátne občianstvo a naopak turecká vláda sa pokúša prostredníctvom vládnej inštitúcie Diyanet – riaditeľstvo pre náboženské záležitosti, ovplyvňovať a kontrolovať činnosť svojich štátnych občanov v Nemecku. Turecký štát vysiela imámov pre celé komunity tureckých emigrantov v Nemecku, Škandinávii, Holandsku a vo Francúzsku, kde pôsobia formou neoficiálnych náboženských atašé počas štvorročných období. (Karlsson, 2008) O zachovanie okázalo predvádzanej moslimskej identity sa snaží a veľké aktivity v tomto smere vyvíja moslimská organizácia vo Francúzsku nazývaná Foi et pratique.

To sú zjavné prekážky pri možnej akceptácii európskej identity moslimským prostredím v Európe.

Ďalším spoločným znakom islamskej menšiny je nízky ekonomický a sociálny status. Vo všeobecnosti väčšinu moslimov možno zaradiť do najnižších sociálnych štruktúr západoeurópskych spoločností. Väčšina imigrantov prišla do krajín západnej Európy ako lacná pracovná sila, ktorá sa uplatnila z väčšej časti ako nekvalifikovaní robotníci. Nízke, respektíve žiadne vzdelanie a zároveň neznalosť jazyka spôsobili, že moslimskí imigranti sú hospodárskymi otrasmi najviac postihovaná skupina, a ich sa v prvom rade dotýkajú problémy nezamestnanosti.

S tým súvisí ich sústreďovanie sa do najlacnejších tzv. problémových štvrtí západoeurópskych miest – get, francúzsky banlieu, čo je tiež jedna z príčin, že väčšina žiakov a študentov druhej a tretej generácie z moslimského prostredia nedosahuje dobré študijné výsledky predovšetkým z pohľadu jazykových problémov. To má, samozrejme, vplyv na celkovú úroveň dosahovaného vzdelania a tiež na ich zaradenie do pracovného procesu. Uvedený problém súvisí aj s postavením islamsky orientovanej inteligencie, ktorá sa v Európe postupne formuje, ale nenachádza adekvátne uplatnenie, jej postavenie nezodpovedá ich očakávaniam a ich sebahodnoteniu.

Okrem uvedených socio-ekonomických problémov, bránia prenikaniu európskej identity do prostredia moslimských imigrantov spoločné sociálno - právne problémy. V európskych krajinách, nie je islam štátom oficiálne uznané náboženstvo. Problémom je ďalej to, že veľká časť moslimov nemá štátne občianstvo a sú evidovaní ako zahraniční rezidenti, respektíve žijú v komunite ilegálne. Zároveň veľká väčšina domáceho obyvateľstva, niekoľko pokolení, napriek čiastočnej identifikácii s krajinou pobytu naďalej vníma túto komunitu ako imigrantov. Hlavným spoločným výrazom tohto správania je negatívny obraz islamu vo verejnej mienke. Je len samozrejme, že okrem jednoduchých ľudí, ktorí prišli do Európy, aby si tu našli prácu a usporiadali život, v európskych krajinách môžeme identifikovať aj skupinky radikálnych moslimských aktivistov, ktorí ponúkajú radikálnu predstavu zavedenia islamského práva šarija v Európe.

V súčasnosti najviac ťažkostí a problémov v európskych krajinách, okrem rastúceho počtu novo prichádzajúcich imigrantov, spôsobujú potomkovia, t.j. druhé a tretie pokolenie imigrantov, ktorí sa narodili v prijímajúcom štáte a nepoznajú podmienky a spôsob života v krajinách pôvodu svojich rodičov. Ich socializačný proces je protirečivý v tom, že obsahuje zároveň domácu etnickú minoritnú kultúru, náboženstvo a zvyky rodičov, ale aj kultúru a obyčaje

európskeho štátu v ktorom sa narodili a boli vychovaní, respektíve v ktorom žijú. Títo hodnotia predovšetkým svoje sociálne postavenie a podmienky v reláciách, ktoré zodpovedajú zvyšku obyvateľstva danej krajiny. Táto generácia postupne začala situáciu vnímať úplne inak. Uvedomuje si, že v mnohých smeroch má iba obmedzený priestor. Väčšinu z nich čaká podobný osud ako ich rodičov, t.j. vykonávať podradné práce, zametať ulice, umývať zeleninu, ich ženy budú pracovať iba ako upratovačky v hoteloch. Navyše veľká časť z nich postupne zabývala predmestia, okrajové štvrte európskych veľkomiest. V týchto štvrtiach vládne vysoká kriminalita a zločinnosť. Život v týchto štvrtiach sa nesie v znamení závažných spoločenských problémov ako je násilie, nedostatočné vzdelanie, nezamestnanosť, diskriminácia, či rasizmus. Tak vzniká hranica, ktorá pomyslene oddeľuje týchto obyvateľov od zvyšku spoločnosti. Pre každého obyvateľa tohto teritória sa jedná o determinant objektívneho charakteru. Ten pôsobí ako obrovský sociálny hendikep, predovšetkým na trhu práce. Skutočnosť je dnes taká, že týmto getám a komunitám nie je čo ponúknuť, pretože ponuka iného charakteru a významu už neexistuje. (Eichler, 2006)

Ďalej sa dostávajú do rozporu súvisiaceho s etnickými vplyvmi svojich rodičov, ktoré vnímajú pejoratívne a snažia sa o ich modifikáciu aj v náboženskej sfére, ktorá očistená od etnicity rodičov by sa v budúcnosti mohla stať základom budovania novej identity európskych moslimov. Modifikácia neznamená elimináciu. Podstatná časť z nich teda postupne vníma a reaguje na liberálnu rétoriku demokracie, ľudských práv, občianskej spoločnosti a tiež na práva žien. Moslimovia rešpektujú takzvané „západne hodnoty“ ako rovnosť, sloboda slova, tolerancia, nenásilné riešenie sporov a úctu k väčšinovým rozhodnutiam.

Najväčšie problémy ale spôsobuje rovnosť pohlaví a práve v tomto smere moslimské dievčatá v západnej Európe vyvíjajú najväčší tlak na svoje rodinné islamské komunity. V zápase pohlaví, kde hlavnou úlohou muža je ovládať verejné priestory, zabezpečovať a chrániť svoju rodinu a úlohou jeho manželky je vychovávať deti, starať sa o manžela a vždy ho poslúchať, táto spoločensko-kultúrna diferenciacia medzi pohlaviami, ktorá je ústredným bodom islamskej kultúrnej praxe, je v podstate v podmienkach liberálnej demokracie priamo ohrozená a vyvoláva negatívne reakcie v celej moslimskej minorite.

Jedným z mnohých problémov, ktoré bránia integrácii, je podľa uvedeného neochota časti imigrantov žiť v zmysle európskej demokracie a práv zaručujúcich osobnú slobodu. Bariéry integrácie komplikujú najmä radikalizujúci

sa moslimovia, ktorí v európskych krajinách už žijú. Väčšina moslimov praktizuje svoje náboženstvo a žije vo vzájomnom rešpekte s európskou spoločnosťou, ale istá časť, v niektorých krajinách Európy väčšia, v iných menšia, praktizuje konzervatívnu formu islamu. Potencionálne nebezpečenstvo pre vzájomné spolužitie predstavujú radikalizujúce sa mešity a ich radikálnejší predstavitelia – imámovia. Títo sa veľakrát stránia väčšinovej spoločnosti, neučia sa a ani neovládajú jazyk krajiny, neuznávajú postavenie žien v spoločnosti, vyzývajú k džihádu. Sú to práve imámovia pôsobiaci aj v improvizovaných mešitách, ktorí majú obrovský vplyv na mládež, dokážu ju upokojiť, ale aj patrične vyburcovať.

Pre európsku politiku je potrebné vziať do úvahy skutočnosť, ktorú zdôrazňuje **G. Sartori** – prisťahovalec z krajiny, ktorá nie je členským štátom Európskej únie, sa prednostne začleňuje do uzatvorených etnických štruktúr so vzájomnou výpomocou a obranou. Výhľad je taký, že akonáhle istá komunita z tretieho sveta dosiahne určitý početný stav, začne sa dožadovať práv na vlastnú kultúrno-náboženskú identitu a svojich domnelých utláčateľov vezme útokom. (Sartori, 2005) Pre Európu je teda životne dôležité viesť dialóg, nájsť koncepciu integrácie. Pre moslimskú menšinu je dôležitý najmä rast participácie vo verejnom živote. V tých krajinách, kde moslimovia žijú, najmä zvýšenie ich ekonomického statusu a perspektív spoločenského začlenenia. Vzájomný dialóg v Európskej únii musí byť permanentný, pretože multietnicita západu je faktom a jej ďalší rozvoj je determinovaný minimálne takými demografickými procesmi, ako je pokles pôrodnosti, starnutie populácie a prílev prisťahovalcov z iných kultúrnych okruhov.

Záver

Pred kompetentnými vyvstáva otázka ako problémy riešiť, čo ponúknuť nevzdelaným a znevýhodneným prisťahovaleckým moslimským komunitám, aby sa prestali združovať na náboženskom a etnickom základe. Potrebné je predovšetkým nájsť také riešenia, ktoré dokážu vyviesť prisťahovalcov z get. Frustrácia vyvolaná pocitom odvrhnutia, respektíve neprijatia a tiež pocit diskriminácie z dôvodu kultúrnej a náboženskej odlišnosti, horších pracovných príležitostí a horšej životnej úrovne – to sú vo všeobecnosti najčastejšie príčiny nespokojnosti a rasových nepokojov, ale aj nepriateľských postojov väčšiny spoločnosti proti imigrácii a moslimským prisťahovalcom v európskych krajinách. Moslimskí imigranti nachádzajúci sa na okraji sociálneho,

hospodárskeho ale aj politického záujmu, prvky fundamentalistickej mentality u nich samých a v ich okolí, môžu viesť a aj vedú pri hľadaní vlastnej identity a dôstojnosti jej príslušníkov k prináležitosti ku krajným, extrémistickým a fundamentalistickým hnutiam ako ku kľúčovej determinácii identity. S istou dávkou nepresnosti môžeme uviesť, že radikálny islam sa stáva vychodiskom zo zúfalstva. Priťahuje predovšetkým ponížených, diskriminovaných a deprimovaných mužov a ženy. Islamské organizácie s pevným sociálnym zázemím napríklad vo Francúzsku, Veľkej Británii, ale aj v iných európskych krajinách z väčšej časti získavajú svojich prívržencov zo sociálne a kultúrne defavorizovaného prostredia. Frustrácia, pocit odcudzenia a ľahostajnosti, môžu byť prekonávané a posväcované náboženským ideálom, ktorému je daný apokalyptický zmysel. V súčasnej dobe sa hromadia dôkazy, že deti imigrantov vzdorujú prijatiu národnej kultúry a identity ešte viac ako ich rodičia. Sociálne dopady a nerovnosť, vedú istú časť mládeže k reislamizácii, ktorú zažívajú ako radikálny obrat vo svojom živote, ktorý môže mať až podobu terorizmu. Ak to všetko konfrontujeme so súčasnou realitou, medzi teroristami v radoch Islamského štátu boli a sú osoby, ktoré sa narodili na Západe a tiež osoby, ktoré konvertovali na islam. Fundamentalistami sa nestali kvôli otázke Palestíny, alebo Iraku, ako je to často interpretované, ale preto, lebo sa cítili vylúčení zo západnej spoločnosti. Západní islamskí teroristi nie sú militantnou avantgardou moslimskej minority. Predstavujú skôr stratenú generáciu vzdialenú od tradičných kultúr a frustrovanú západnou spoločnosťou, ktorá nenapĺňa ich očakávania.

Ukazuje sa, že vnímanie predmetných pojmov a kategórií v súčasnej Európe nie je jednotné, čo blokuje komunikáciu a vytvára bariéry vzájomného poznania a rešpektovania. Riešenia sú príliš komplikované a ekonomicky náročné, preto možno očakávať, že sa naďalej bude prehľbovať to, čo sa v európskych demokraciách už realizuje, t.j. kladie sa dôraz na bezpečnostné opatrenia, ktoré spočívajú v rozmiestňovaní kamerových systémov, v sledovaní svojich vlastných občanov a dôležitých objektov, kontrola pohybu vybraných osôb, odpočúvanie telefonickej a elektronickej komunikácie, zvyšovanie trestných sadziieb a iné. Je však nutné postupné opúšťanie dogmatických pozícií, ktoré vzájomný dialóg blokujú. Moslimskí prisťahovalci musia vyvinúť oveľa väčšie úsilie v procese integrácie, ktoré sa dotýka nielen ovládania jazyka, ale najmä základných hodnôt, princípov a histórie prijímajúcej krajiny. Obyvatelia prijímajúcich krajín musia vyvinúť obrovské úsilie, aby porozumeli a boli oveľa viac otvorení dialógu a vzťahom s cudzincami, ktorí sa dnes v čoraz väčšom

počte stávajú ich susedmi. Ak sa tak ako doposiaľ, z rôznych dôvodov budú vysielat' prijímajúcou komunitou signály tejto rýchlo rastúcej zložke obyvateľstva Európy, že tu budú navždy nevítaní a považovaní za občanov druhej kategórie, prerastanie európskej a moslimskej identity bude vážne ohrozené. V tomto prípade by sa akýsi stret civilizácii v Európe mohol stať realitou vo forme neustálej vojny geríl na predmestiach európskych veľkomiest. (Karlsson, 2008)

Protirečivosť skúmaného fenoménu je očividná a obrovská, preto európske politické elity musia pozorne vnímať aj druhý extrém. Priznanie väčšieho množstva práv a slobôd menšinovému obyvateľstvu a cudzincom v štáte nemá za následok posilnenie ich lojality voči štátu, ale naopak – umožní im väčšiu mieru angažovanosti v protištátnych aktivitách s cieľom narušenia jeho integrity a suverenity. (Yilmaz, 2016) Problém spočíva v tom, že ak povýšime na dominantnú hodnotu rozdiel medzi kultúrami a identitami a budeme posilňovať identitu menšín v oblasti náboženstva, jazyka, zvyklostí až do tej miery, že sa v celku spoločnosti začnú vytvárať homogénne podsystémy, môže postupne dôjsť k dezintegrácii systému samotného.

Literatúra:

- ANDROVIČOVÁ, J. 2015. Securitization of Migrants in Slovakia - Discourse Analysis. In *Sociológia*, roč. 47, č. 4, ISSN 0049-1225, s. 319-339.
- BLAŽEK, J. 2014. Evropa: Migrace, sekuritizace, emancipace. In: *Mezinárodní politika* 8/2014. Dostupné na internete: <http://iir.cz/article/evropa-migrace-sekuritizace-emancipace>
- CASTLES, S. - MILLER, M. J. 1993. *The Age Of Migration – International Population Movements in the Modern World*. New York 1993. Dostupné na internete: <http://migrationmatters.me/wp-content/uploads/2016/11/AgeOfMigrationChapter1and.pdf>
- CASTLES, S. 2008. *Understanding Global Migration: A Social Transforming Perspective*. Conference on Theories of Migration and Social Change. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/238398591_Understanding_Global_Migration_A_Social_Transformation_Perspective
- CASTLES, S. 2010. *Understanding Global Migration: A Social Transforming Perspective*. Theories of Migration and Social Change. Dostupné na internete: www.imi.ox.ac.uk/pdfs/stephen-castles-understandin-global-migration

- CENKER, M. 2016. *Koľko utečencov do Európy prišlo, kto ich lákal a kam ísť nechcú*. Dostupné na internete: <http://iir.cz/article/ko-ko-utecencov-do-euro-py-prišlo-kto-ich-lakal-a-kam-ist-nehcú>
- COLLIER, P. 2017. *Exodus – Jak migrace mění náš svět*. Praha: Nakladatelství Libri, 2017. 258 s. ISBN 978-80-7277-557-6
- DIVINSKÝ, B. 2005. *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike – stav, trendy, spoločenské súvislosti*. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung 2005. 216 s. ISBN 80-89149-04-9
- DRBOHLAV, D. 1990. Migrační motivace, regionální a sídelní preference obyvatelstva – teoretická východiska v československé a zahraniční literatuře. In *Sociologický časopis*, 26/ 1990, č. 5. Dostupné na internete: <https://vdocuments.site/migracni-motivace-regionalni-a-sidelni-preference-obyvatelstva-teoreticka.html>
- DRUCKER, P. 2001. The next society. *The Economist*, 3. november 2001. Dostupné na internete: <https://www.economist.com/special-report/2001/11/01/the-next-society>
- EICHLER, J. 2006. Nepokoje ve Francii na konci roku 2005. In: *Mezinárodní politika 1/2006*. ISSN 0543-7962
- Europe's Growing Muslim Population*. 2017. Dostupné na internete: <http://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/>
- FASSMAN, H., MÜNZ, R. 1994. *European Migration in the Late Twentieth Century*. Luxemburg 1994. Dostupné na internete: <http://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/3985/1/XB-94-010.pdf>
- FRACKOWIAK, K. - FRACKOWIAK, H. 2013. Socio-Legal Situation of Muslim Women in Terms of Islam in Chosen Aspects. In *Studia Warminskie*, no. 50/2013, ISSN 0137-6624, pp. 205-219.
- HACKET, C. 2017. 5 facts about the Muslim population in Europe. Dostupné na internete: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/11/29/5-facts-about-the-muslim-population-in-europe/>
- HEINSOHN, G. 2008. Finis Germaniae? Reflexionen über demografische Ursachen von Revolutionen, Kriegen und politischen Niederlagen. In *Die Zeit Online*, 2008. Dostupné na internete: http://www.zeit.de/feuilleton/kursbuch_162/1_heinsohn?page=all
- HUNTINGTON, S. 2001. *Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publishers, 2001. 441 s. ISBN 80-86182-49-5
- HVÍŽDALA, K. 2016. *Evropa, Rusko, teroristé a běženci*. Praha: Mladá fronta 2016. 256 s. ISBN 978-80-204-4061-7

- International Migration Report*, 2017. United Nation. New York, 2017. Dostupné na internete: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf
- IOM: *World Migration 2003: Managing Migration – Challenges and Response for People on the Move*. Genève 2003.
- ILO: *Unemployment and decent work deficits to remain high in 2018*. Dostupné na internete: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_615590/lang-en/index.htm
- KARLSSON, I. 2008. *Európa a Turci*. Bratislava: RC SFPa, 2008. 191 s. ISBN 978-80-89356-00-3.
- KRČÁL, P. - NAXERA, V. 2018. Populistic Construction of Nation Threatened by Migration: CAQDAS of Election Discourse within 2017 Czech Parliamentary Elections. In *Sociológia*, roč. 50, č. 5, ISSN 0049-1225, s. 491-523
- MASSEY, D.S., ARANGO, J., PELLEGRINO, A. 2005. *Worlds in Motion – Understanding International Migration at the End of the Millenium*. Oxford: Oxford University Press, 2005. 376 s. ISBN 978-019-9282-76-0.
- NESPRAVA, M. V.2018. Human Image in Classical Islam and Sufism: Philosophical Analysis. In *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, no. 13/2018, ISSN 2227-7242, pp. 166-172
- Státy OSN... Dostupné na internete: <https://www.novinky.cz/zahranicni/svet/477750-staty-osn-se-dohody-na-globalnim-paktu-o-migraci.html>
- PALÁT, M. 2013. *Ekonomické aspekty mezinárodní migrace: Teórie a praxe v Evropské únii*. Ostrava: KEY Publishing, 2013. 92 s. ISBN 978-80-7418-161-0.
- PALÁT, M. 2014. *Determinanty vzniku migrácie a štatistiky cudzincov v Evropské únii*. Ostrava: KEY Publishing, 2014. 72 s. ISBN 978-80-7418-228-0.
- PAVLÍKOVÁ, E. 2012. *Muslimští migranti a český sekulární stát*. Červený Kostelec: Pavel Mervart 2012. 123 s. ISBN 978-80-7465-018-5.
- SARTORI, G. 2005. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci. Esej o multietnické společnosti*. Praha: Dokořán, 2005. 134 s. ISBN 80-7363-022-2.
- SEN, F. 2004. *Euro-Islam: Eine Religion etabliert sich*. Dostupné na internete: <http://www.zft-online.de/deutsch.php>
- STOJANOV, R. - NOVOSÁK, J. - DROBÍK, T.- SIWEK, T. 2006. Migrace jako globální fenomén. In *Mezinárodní politika 10*, 2006. Dostupné na internete: http://www.stojanov.org/soubor/MP_Migrace_jako_globalni_fenomen-final.pdf

- ŠTEFANČÍK, R. 2007. *Problém migrácie vo svetovej politike*. In Medzinárodné vzťahy 2007 – Energetická politika EÚ a boj proti klimatickým zmenám. Bratislava: Ekonóm 2007. ISBN 978-80-225-2576-3.
- ŠTEFANČÍK, R. 2010. Medzinárodná migrácia a jej dopady na migračnú politiku vo Švajčiarsku. In: *Medzinárodné vzťahy. Vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. FMV EU v Bratislave, č. 2/2010, roč. VIII. ISSN 1336-1562, s. 101 – 114.
- ŠTEFANČÍK, R. - LENČ, J. 2012. *Mladí migranti v slovenskej spoločnosti. Medzinárodná migrácia, moslimovia, štát a verejná mienka*. Brno: Tribun EU, 2012. 244 s. ISBN 978-80-263-0311-4.
- TARANU, A. 2016. The Mass Migration and the End of Democratic Europe. In *European Journal Of Transformation Studies*, roč. 4, č. 2, 2016, ISSN 2298-0997, s. 52-62.
- TOPINKA, D. 2016. *Muslimové v Česku. Etablování muslimů a islámu na veřejnosti*. Praha: Barrister & Principal, 2016. 467 s. ISBN 978-80-7485-115-5.
- TÓTH, R. - KRNO, S. - KULAŠÍK, P. 1991. *Stručný politologický slovník*. Bratislava: Uniapres, 1991. 79 s. ISBN 80-85313-18-9.
- World Development Indicators 2002*. Dostupné na internete: <http://documents.worldbank.org/curated/en/475281468159895302/World-development-indicators-2002>.
- YILMAZ, H. 2016. Turkey: Minorities, Othering and Discrimination, Citizenship Claims. Dostupné na internete: <http://beucitizen.eu/wp-content/uploads/D4.9-Turkey-final.pdf>